

Загальнокультурна компетентність у контексті реалізації компетентнісного підходу

У статті проаналізовано поняття „загальнокультурна компетентність”, висвітлено питання, що стосуються формування її у підростаючого покоління в контексті реалізації компетентнісного підходу, показано, як акцентується увага в державних документах щодо необхідності та значення формування загальнокультурної компетентності як необхідної умови виховання висококультурної, компетентної особистості.

Ключові слова: ключові компетентності, загальнокультурна компетентність, компетентнісний підхід.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Розвиток нової особистісно зорієнтованої парадигми освіти, у якій основним ресурсом стає мобільна й висококваліфікована людина, вимагає досягнення нової якості освіти, якості, що відповідає вимогам нової системи суспільних стосунків і цінностей.

Історико-генетичний аналіз феномена „загальнокультурна компетентність” дозволив виявити різні точки зору на цю категорію. З одного боку, він набуває широкого поширення в соціокультурному просторі, з іншого – цей термін маловивчений, невизначений у відомих філософських, психолого-педагогічних, соціальних словниках. Коло проблем, пов'язаних з формуванням загальнокультурної компетентності в учнів, студентів, фахівців, має безпосереднє практичне значення для діяльності середніх і вищих навчальних закладів, у кожному з яких може бути створена своя цільова програма, виконання якої виступить складовою частиною в підготовці фахівців з високим рівнем загальнокультурної компетентності.

Аналіз досліджень і публікацій... Розвитку компетентнісного підходу присвячені праці багатьох зарубіжних та вітчизняних учених (Дж.Равен, І.Зимня, А.Маркова, Р.Уайт, Н.Хомський, А.Хуторський та ін.). Чітко розмежували терміни „компетенція” і „компетентнісний підхід” такі вчені, як Н.Бібік, О.Овчарук, О.Пометун, О.Локшина, О.Савченко, С.Трубачева, Л.Паращенко та ін.

Суть компетентнісного підходу і проблеми формування ключових компетентностей аналізуються в роботах сучасних науковців: О.Овчарук, Н.Глузман, Л.Хоружа та ін.

Формулювання цілей статті... Схарактеризувати поняття „загальнокультурна компетентність” у контексті реалізації компетентнісного підходу.

Виклад основного матеріалу... Як зазначено в Національній доктрині розвитку освіти: „Освіта має гуманістичний характер і ґрунтується на культурно-історичних цінностях українського народу, його традиціях і духовності. Освіта утверджує національну ідею, сприяє національній самоідентифікації, розвитку культури українського народу, оволодінню цінностями світової культури, загальнолюдськими надбаннями” [4]. Це примушує переосмислити цілі середньої і вищої освіти, по-новому формулювати і планувати результати в навчанні. У матеріалах для розробки документів з оновлення загальної освіти, як головний результат, розглядається готовність і здатність молоді після закінчення школи нести особисту відповідальність за власне й суспільне благополуччя.

Найважливішими цілями освіти повинні стати:

- розвиток конкурентоспроможної, творчої особистості-інтелігента в контексті служіння собі й полікультурному суспільству;
- включення особистості до соціально-ціннісної педагогічної діяльності, що дозволяє набути професійного досвіду міжкультурної взаємодії на рівні ВНЗ;
- розвиток мислительних здібностей, доведення їх до рівня узагальнень, розвиток ментальності суспільства;
- створення умов для інтенсивного протікання всіх процесів „самості”: самовизначення, самореалізації, самоствердження, самоаналізу, самокорекції та ін.
- уміння відстоювати свої права, формувати високий рівень правової культури;
- готовність до співпраці, розвиток здібностей до творчої діяльності;
- толерантність, терпимість до чужої думки, уміння вести діалог, шукати й знаходити змістовний компроміс.

З урахуванням швидкого розвитку нових технологій, визначальності технологічних переваг у світовій економічній конкуренції, нинішнього стану українського суспільства, зазначене є достатньо актуальним. Адже слід мати на увазі, що сучасний ринок часто потребує не тільки освіченого працівника, а компетентного професіонала, з високим рівнем загальної культури, що зумовлює орієнтацію освіти не тільки на засвоєння певної суми знань тими, хто навчається, але й на розвиток їх особистості, пізнавальних і творчих здібностей. У зв'язку з цим, загальноосвітня школа повинна формувати цілісну систему універсальних знань, умінь і навичок, а також досвід самостійної

діяльності й особистої відповідальності учнів, тобто ключові компетентності, які визначають сучасну якість освіти.

На нових методологічних засадах визначено основні завдання сучасної школи, зокрема: забезпечення якісної загальної середньої освіти з урахуванням освітніх потреб і здібностей кожної людини; розбудова суспільства знань на основі формування потреби і здатності вчитися впродовж життя; прилучення до національних цінностей українського народу як інтегрованого надбання багатоміжових культур усіх етносів, що населяють Україну, основи громадянської єдності і національного згуртування; формування функціональної освіченості учнів, життєствердного образу світу, здатності до багатогранного інтелектуального і духовного самовираження, стимулювання ініціативності і підприємливості; надання пріоритетності особистісному розвитку, виявленню і підтримці різних видів обдарованості особистості.

Вихідною в розробленні оновленого варіанту освітнього стандарту має стати *соціально-педагогічна модель* випускника загальноосвітньої школи, яка відображає кінцеву мету загальної середньої освіти.

Особливу роль у процесі формування у школярів ключових компетентностей, загальнокультурної компетентності зокрема, розробники Концепції надають початковій освіті. У документі відзначається, що якісним надбанням та результатом розвитку молодшого школяра є формування у нього громадянської відповідальності і правової самосвідомості, духовності і культури, ініціативності, самостійності, толерантності, здібності до успішної соціалізації в суспільстві й активній адаптації на ринку праці, тобто оволодіння загальнокультурною компетентністю.

Концепція нової редакції Державного стандарту початкової загальної освіти, що затверджена Кабінетом Міністрів України 20 квітня 2011 року постановою № 462, „ґрунтується на засадах особистісно зорієнтованого і компетентнісного підходів, що зумовлює чітке визначення результативної складової засвоєння змісту початкової загальної освіти” на формування ключових (універсальних) компетентностей, тобто готовності молодших школярів використовувати засвоєні знання, навчальні уміння й навички, а також способи діяльності в житті для вирішення практичних і теоретичних завдань. Також у документах стверджується, що „протягом навчання у початковій школі учні повинні оволодіти ключовими компетентностями, які передбачають їх особистісно-соціальний та інтелектуальний розвиток, формуються на міжпредметній основі та є інтегрованим результатом предметних і міжпредметних компетенцій”, до яких віднесено вміння вчитися, загальнокультурна, громадянська, здоров'язбережувальна, соціальна компетентність та компетентність з питань інформаційно-комунікаційних технологій [5, с.2], серед яких визначено і *загальнокультурну компетентність*.

Визначаючи сутність цього поняття, треба також урахувати, що українське суспільство переживає сьогодні духовно-етичну кризу. Актуальність проблеми культури і виховання „людини культурної” сьогодні викликана глобальними змінами в політичному, економічному житті багатьох країн світу. Так, на думку Р.Арцишевського, „глобалізація усіх сфер суспільного життя, як правило, супроводиться його автономізацією – прагненням різних людських спільнот, зокрема етносів, зберегти свою етнокультурну чи національну неповторність і незалежність, не розчинитися в національно знеособлюваній масовій культурі. У міжнародних відносинах також здебільшого переважає національний егоїзм, відстоювання різними засобами передусім своїх вузьконаціональних чи національно-групових інтересів, часто – за рахунок інших націй або країн. Боротьба політичних партій, релігійних конфесій, бізнесових структур, мовно-культурних спільнот теж перешкоджає об'єднанню людей як у межах країни, так і між країнами. У результаті складається ситуація, про небезпечність якої попереджав землян Антуан де Сент-Екзюпері, створивши образ планети, розірваної баобабам людської ворожнечі” [1, с.17]. З цього природу варто звернутися до міркувань І.Беха щодо ціннісної сфери сучасної людини. Учений констатує, що „сучасна цивілізація породжує два основних типи особистості: а) особистість соціоорієнтовану й б) особистість его-центровану. На жаль, у реальному житті переважає остання. Вона характеризується недостатнім рівнем гуманістичної самосвідомості, обмеженістю смисло-ціннісних орієнтацій, нижчими вітальними потребами. Це призводить до групової моралі й відповідної субкультури, що суперечить міжетнічній толерантності й особистісно збагачуючому діалогу” [2, с.8]. Значущість і своєчасність проблеми формування загальнокультурного світогляду сучасної молоді обумовлена відірваністю молодого покоління від духовного коріння вітчизняної культури, забуттям і втратою культурних традицій; незатребуваністю духовного потенціалу української культури; непорозумінням „дітей” і „дорослих”, негативним ставленням підлітків до традицій і цінностей „батьків”.

У зв'язку з цим проблема культури і питання оволодіння зразками культури мають надзвичайну значущість, оскільки від рівня культури громадян багато в чому залежать економіка, політика, національна безпека і конкурентоспроможність країни.

Виходячи з цього, можна стверджувати, що статус проблеми розвитку і формування загальнокультурної компетентності в сучасний період є одним з найбільш значущих в освіті, зокрема і

в початковій школі. Широке розповсюдження феномена „загальнокультурна компетентність” означає її сприйняття індивідуальною і суспільною свідомістю. Породження таких значущих процесів, як розвиток загальнокультурної компетентності, дозволяють говорити про можливість якісної професійної підготовки майбутнього фахівця. Виразно виявляється тенденція розповсюдження самого поняття „компетентність”, яке закладається в законодавчо нормативні документи, програми, посібники. Обговорюючи питання, пов’язане з феноменом „загальнокультурна компетентність молодшого школяра”, необхідно виокремити основні, значущі проблеми, вирішення яких необхідні при розкритті сутнісних характеристик цього поняття: 1) актуальність компетентнісного підходу як тенденції світової освіти; 2) дискусії про компетенцію і компетентність у сучасній вітчизняній та зарубіжній педагогіці; 3) характеристика ключових та предметних компетентностей і компетенцій, їх класифікації.

Стан освіти в сучасному світі характеризується складністю і суперечністю. Виявившись у ХХ ст. однією з найважливіших сфер людської діяльності, освіта лежить в основі глобальних науково-технічних і соціальних перетворень. У світовому соціальному просторі шкільної освіти донині сформувалась низка тенденцій, які окреслено в докторському дослідженні О.Локшиної „Тенденції розвитку змісту шкільної освіти в країнах Європейського Союзу”, (2011 р.):

- перетворення освіти на провідний інструмент досягнення мети розбудови суспільства знань;
- потреба в підготовці покоління, здатного жити в умовах динамічних змін, успішно реагуючи на нові виклики;
- позиціонування шкільної освіти як базису, де закладаються фундаментальні характеристики особистості, які можуть вдосконалюватися та збагачуватися протягом життя;
- необхідність віднайдення інноваційної формули добору та структурування змісту, яка б надійно забезпечувала формування в школярів комплексу життєво необхідних якостей для їх успішної реалізації в суспільстві [3, с.4].

Домінантності в шкільній освіті країн Європейського Союзу в ХХІ ст. набуває компетентнісна модель навчання, що пронизує всі розглянуті тенденції та передбачає опис результатів навчання у форматі ключових та предметних компетентностей, які повинні набути учні на кожному конкретному рівні навчання, у тому числі й у початковій школі. Пошук державами-членами універсального переліку ключових компетентностей для формування їх у своїх молодих громадян є складним процесом, який визначається передусім національними освітніми традиціями, суспільними цінностями та рівнем економічного розвитку. Втім, прийняття Європейським Парламентом та Європейською Радою у 2006 р. Рекомендацій „Ключові компетентності для навчання протягом життя” інтенсифікувало узгодження національних переліків з переліком ключових компетентностей, визначених у документі, про що засвідчив здійснений аналіз освітніх стандартів держав-членів. До компетентностей, що визнані ключовими більшістю країн Європейського Союзу, віднесено: спілкування рідною мовою, спілкування іноземною мовою, математична компетентність, уміння вчитися, соціальна/громадянська компетентність, уміння застосовувати ПСТ для роботи з інформацією. Формування загальнокультурних цінностей у молоді Європейського Союзу є визначальним імперативом змісту шкільної освіти, а європейський вимір в освіті на сьогодні є основним інструментом цього процесу.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку... Таким чином, треба визнати, що формування компетентностей у молоді країн Європейського Союзу є в сучасний період однією з найбільш актуальних проблем освіти, а компетентнісний підхід може розглядатися як вихід з проблемної ситуації, що виникла із-за суперечності між необхідністю забезпечувати якість освіти й неможливістю вирішити цю задачу традиційним шляхом за рахунок подальшого збільшення обсягу інформації, що підлягає засвоєнню.

Список використаних джерел та літератури:

1. Арцишевський Р. А. На шляху до загальнолюдського світогляду / Р. А. Арцишевський // Шлях освіти. – 2011. – № 1. – С. 17–20.
2. Бех І. Д. Ціннісна сфера сучасної людини в контексті пріоритетів виховного процесу / І. Д. Бех // Шлях освіти. – 2010. – № 4. – С. 8–9.
3. Локшина О. І. Тенденції розвитку змісту шкільної освіти в країнах Європейського Союзу : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01 / Локшина О. І. – К., 2011.
4. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта. – 2002. – № 26 (4984). – С. 2–4.
5. Державний стандарт початкової загальної освіти України освіти / МОН від 20 квітня 2011 р. №462.

Анотація

Г.Р.Шпиталевская

Общекультурная компетентность в контексте реализации компетентностного подхода

В статье проанализировано понятие „общекультурная компетентность”, отражены вопросы, которые касаются формирования ее у подрастающего поколения в контексте реализации компетентностного подхода, показано, как акцентируется внимание в государственных документах относительно необходимости и значения формирования общекультурной компетентности как необходимого условия воспитания высококультурной, компетентной личности.

Ключевые слова: ключевые компетентности, общекультурная компетентность, компетентностный подход.

Summary

H.R.Shpytalevs'ka

Overall Cultural Competence in the Context of Realization of the Competence Approach

The article analyzes the concept of „overall cultural competence”, addresses issues that relate to the formation of the younger generation in the context of the competence-based approach. It is shown how the focus is in the government documents regarding to the need and importance of the formation of common cultural competency training as a necessary condition for a highly cultured, competent person.

Key words: key competence, overall cultural competence, competence-based approach.

Дата надходження статті: 31” серпня 2011 р.

УДК 371. 134 + 373. 3 (477) „17 / 19” (09) (045)

О.Л.ШКВИР,

кандидат педагогічних наук, доцент
(м.Хмельницький)

Проблема ступеневої підготовки майбутніх учителів початкових класів у вітчизняній педагогіці (кінець XVIII – початок XX ст.).

У статті висвітлюються результати дослідження проблеми ступеневої підготовки майбутніх учителів початкових класів у вітчизняній педагогіці (кінець XVIII – початок XX ст.).

Ключові слова: ступенева підготовка вчителя.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Ураховуючи загальноосвітні тенденції до зміни основної парадигми освіти, створення нової педагогіки, орієнтованої на особистість, проблема освіти і виховання вчителів нової генерації, зокрема початкової школи, виходить у розряд найбільш пріоритетних.

Серед стратегічних завдань реформування вищої педагогічної освіти чільне місце займає завдання щодо переходу до гнучкої, динамічної ступеневої системи підготовки фахівців, яка дасть змогу задовольняти потреби і можливості особистості в здобутті певного освітнього та кваліфікаційного рівнів за бажаним напрямом відповідно до її здібностей. Досить важливу роль відіграє ступенева освіта при підготовці майбутніх учителів початкових класів, оскільки сприяє підвищенню статусу працівника початкової освіти відповідно до здобутого ним рівня або ступеня, покращенню здатності й готовності до виконання ним складних специфічних для початкової школи педагогічних функцій, виявленню того людського потенціалу, який природно, генетично забезпечує ефективність праці вчителя.

Згідно з Законом України „Про вищу освіту” (2003 р.) та Положенням про освітньо-кваліфікаційні рівні (1998 р.) ступенева освіта майбутніх учителів початкової школи передбачає послідовну професійну підготовку у вищих педагогічних навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями „молодший спеціаліст”, „бакалавр”, „спеціаліст”, „магістр”, кожен з яких розглядається як окремо завершений її цикл [1; 2].

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми... Дослідженню проблем професійної підготовки фахівців в умовах ступеневої освіти в останні роки приділялася належна увага, зокрема таким її аспектам, як методологічні основи ступеневої професійної підготовки фахівців у системі неперервної професійної освіти (С.Гончаренко, І.Зязюн, В.Кремень, Н.Ничкало та ін.); порівняльний аналіз ступеневої освіти за рубежом і в Україні (Н.Абашкіна, В.Козаков, Т.Кошманова, А.Новіков, Л.Пуховська та ін.); організаційно-технологічні аспекти системи ступеневої професійної освіти (І.Богданова, Г.Козлакова, В.Луговий, П.Сікорський та ін.); теоретико-методологічні засади підготовки майбутніх учителів (Ю.Бабанський, В.Бондар, О.Дубасенюк, М.Князян, Н.Кузьміна, В.Сластьонін, Г.Троцько та ін.).

Проте недостатньо вивченими залишаються історичні аспекти проблеми розвитку ступеневої освіти майбутніх учителів початкових класів.

Формулювання цілей статті... Мета нашої статті – проаналізувати та визначити тенденції розвитку ступеневої підготовки майбутніх учителів початкових класів у вітчизняній педагогіці у період з кінця XVIII до початка XX ст.

Виклад основного матеріалу... Ступенева підготовка вчителя – це система професійної підготовки майбутніх педагогів відповідно до мети, змісту та функцій кожного освітньо-кваліфікаційного рівня.